

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№2(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 784 sahifa,
2-fevral, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyuu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Kasbiy mahorat va tajribalarni rivojlantirishning mazmuni, shakl va usullari	22
Yo'ldasheva Feruzaxon Shavkatbekovna	
O'zbek tili darslarida 5E modelini qo'llash orqali ta'lim sifatini oshirish: Chimboy tumani 36-sonli ixtisoslashtirilgan maktab misolida	26
Kojamuratova Ulbosin Punkitbaevna	
Shaxs ijtimoiy faolligi: tushuncha va tahlil.....	29
Baxriyeva Nargiza Axmadovna	
Fiziognomika va psixologik yondashuvlar asosida portret qalamtasviri ta'limini takomillashtirish.....	33
Babadjanov Axmadjan Xudayberdiyevich	
Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini pedagogik texnologiyalar asosida rivojlantirish	37
Nusharov Bobir Bolbekovich	
Личностные характеристики как ассимиляция системы отношений младших школьников и предмет воспитательного воздействия учителя	41
Олимова Азиза Кахрамоновна	
"Vitagen ta'lim texnologiyalari" asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarda perseptiv qobiliyatni rivojlantirishga o'rgatishning didaktik imkoniyatlari	47
Tursunboyeva Kamola Iloxmjon qizi	
Ekologik ta'lim va tarbiya asosida talabalarda ekoturistik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslari.....	50
Kamolov Baxtiyor Xasanboyevich	
Individual ta'lim trayektoriyasi: maktabgacha yoshdagi bolalarda ekspressiv nutq buzilishlarining o'ziga xos xususiyatlari	54
Fayziyeva Nozima Oybek qizi	
Boshlang'ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalardan foydalanish samaradorligi	59
Ibragimova Nozima Ulug'bekovna, Pardayeva Hosila Qudratulla qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda tarbiyachining kreativ roli	64
Botirova Lobar Kamolovna	
O'quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.....	69
Kaipova Tazagul, Kaipova Elmira	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini zamonaviy kasb-hunarlariga qiziqtirishda integrativ usullardan foydalanish	73
Ergasheva Nigora Erkinovna	
Proposals for the Development of Education in Teaching Musical-Historical and Theoretical Subjects	76
Sobirova Gulkhayo Aktamjonovna	
Raqamli ta'lim sharoitida talabalarda mediakompetentlikni rivojlantirishning nazariy asoslari.....	81
Rustemov Abseit Trijan o'g'li	
Hamkorlik ko'nikmalarini takomillashtirishga oid tajriba-sinov ishlarini tashkil etish mazmuni	85
Baxramova O'ramol Uralovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining matn ustida ishlash orqali o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda nazariy asoslanish mohiyati.....	88
Boxodirova Muxlisa Xoljigitovna	
Zoologiya fanini o'qitish jarayonida talabalarining ilmiy-tadqiqot faolligini rivojlantirish mexanizmlari	92
Dushekeeva Nasiba Rustembaevna, Arepbaev Islambek Muratbaevich	
Ingliz tilini o'rganishda zamonaviy texnologiyalarning roli	96
Ergasheva Mehriyona	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarining tasviriy ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	100
Jummayeva Sayyora Shokir qizi	

The Role of Digital Technologies and Virtual Reality in Modern English Teaching Methodologies	104
<i>Seilkhanova Rita Nurniyazovna, Kalbaeva Mexriban Elbrus qizi</i>	
Sog'lom separatsiya orqali yoshlar sog'lig'ini mustahkamlash: tibbiy-psixologik yondashuvning empirik tahlili	109
<i>Mavlyanova Surayo Sultanaliyevna</i>	
Badiiy-tarixiy meros asosida pedagog shaxsini tarbiyalash: nazariya va amaliyot uyg'unligi	112
<i>Qodirova Mavluda Maxodir qizi</i>	
Gamified Programming Platforms: Analysis and Recommendations	116
<i>Ra'nokhon Ne'matjon kizi Rakhimova</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida giperaktiv bolalar bilan ishlashning ilmiy-nazariy asoslari	123
<i>Raimqulova Sojida Abdusaid qizi</i>	
Qandli diabet bilan og'rikan bemorlarga pedagogik yordam ko'rsatish tizimi.....	126
<i>Shermatova Yakut Sabirovna</i>	
O'smirlar o'rtasida kiberbulling	129
<i>Tashbekova Aziza Mirsuxbatovna</i>	
Uzoq muddatli davolanishga muhtoj bolalar uchun tyutorlik yordamini tashkil etish	132
<i>Tolipova Pokiza Xasan qizi, Isamuxamedova Dildora Raxmatilayevna</i>	
Zamonaviy maktablarda xavfsizlik madaniyatining roli.....	135
<i>Turdiyeva Zilola Jalilovna</i>	
Global akademik reyting va raqobat muhitida xalqaro olimpiadalarning o'rni	138
<i>Xalikova Umida Mirovna</i>	
Tarbiyachining bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish jarayonidagi o'rni	143
<i>Xasanova Shaxnoza To'xtasinovna, Rahimova Umida Abdurasul qizi</i>	
Biologiya darslarida TIMSS topshiriqlarini integratsiyalash.....	148
<i>Zayniyev Suxrobjon Islombek o'g'li, Komiljonova Muslima Shuxrat qizi</i>	
О трансверсальных компетенции воспитателя дошкольного образования.....	153
<i>Садыкова Шоиста Акбаровна, Назарматова Дилшода Умаралиевна</i>	
Talaba-yoshlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik-psixologik xususiyatlari	156
<i>Kushakova Gulnora Egamkulovna</i>	
Yosh oilalarda ajralishlarni bartaraf etishning pedagogik mexanizmlarini aksiologik yondashuv asosida takomillashtirish	160
<i>Normurodova Gulnora Ikromovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining innovatsion faoliyatini rivojlantirish mexanizmlari	164
<i>Mamadaliyeva Dildora Alisher qizi</i>	
Psixologik zo'ravonlikning o'smirlarda destruktiv xulq shakllanishiga ta'siri	168
<i>Jurakulova Dildora Ziyadullayevna</i>	
Maktab maslahatchilarining boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	172
<i>Kazakova Saxiba Abdurayimovna</i>	
Kichik maktab yoshi o'quvchilarida ongli intizomni tarbiyalashning samarali usullari.....	178
<i>Ziyayev Adxamjon</i>	
Lingvokulturologiyada konsept tushunchasining nazariy talqini	182
<i>Jo'rayeva Nozima Nozim qizi</i>	
Sport takomillashuvi bosqichida voleybolchilarning sakrash qobiliyatini rivojlantirish texnologiyasi	185
<i>Shaimardanov Sherbek Abdurashid o'g'li</i>	
Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda nutq rivojlanishining pedagogik-psixologik xususiyatlari	189
<i>Teshaboyeva Feruza Raximovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasiga oilaning katta avlodi va ularning ta'siri.....	192
<i>Ashirova Sojida Baxromovna</i>	
Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini differensial yondashuv asosida o'qitishning tarixiy pedagogik ildizlari	196
<i>Bekmuratova Shoxida Ne'matjonovna</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Talabalarda yozuv kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	200
<i>Jabborova Salomat Abdijalilovna</i>	
Integrativ o'qitish asosida bo'lajak logopedlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish mazmuni.....	204
<i>Maxmudova Madinaxon Sobirxonovna</i>	
6-7 yoshli bolalarda mehnatsevarlik xislatlarini shakllantirishda xalq og'zaki ijodidan foydalanish	208
<i>Kasimova Dilrabo Baxadirovna, Omonxonova Muzayamxon Sarvar qizi</i>	
Bo'lajak surdopedagoglarni koxlear implantli bolalar bilan ishlashga tayyorlashda amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish texnologiyasi	213
<i>Raximova Xurshidaxon Sadikovna</i>	
Yevropa muhandislik ta'limi tajribasi asosida texnika yo'nalishlari talabalarida texnik kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari	217
<i>Xalikova Nargiza Abduvaliyevna</i>	
Tilning obrazli kuchi: perifrazalar turlari va xususiyatlari	221
<i>Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna</i>	
Inklyuziv ta'lim sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashning pedagogik va psixologik xususiyatlari.....	224
<i>Zayirkulova Nozima Ilyas qizi</i>	
Mentorlik faoliyatida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish	229
<i>Zikriyayev Zokir Mamirovich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish.....	232
<i>Xadicha Muxammadiyeva Karomatovna, Sunnatullayeva Amina</i>	
Professional kompetentlik va uning shaxs psixologik xususiyatlari bilan o'zaro bog'liqligi	235
<i>Artikova Nodira Shavkat qizi</i>	
Talaba qizlarni jismoniy faolligini rivojlantirish tasnifi va ularni orgatish metodikasi.....	240
<i>Otasheva Oysanamxon Hamidulla qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda shaxslararo munosabatlar o'rtasidagi bog'liqlik	245
<i>Bekchanova Kuvanch Roximovna</i>	
Voleybolchilarni tayyorlashda differensial vositalaridan foydalanishning zarurligini, ularning o'yin amplusini hisobga olgan holda aniqlash usullari	249
<i>Kambarov Kozimjon Ibragimovich</i>	
2-toifa diabet bilan bog'liq stressga qarshi kurashish strategiyalari va psixologik holatlar	254
<i>Sadikova Umida Botirovna</i>	
Boshlang'ich ta'limda vizual va multimediyaviy texnologiyalarning pedagogik-psixologik ahamiyati	258
<i>Raximova Faridabonu Alisher qizi</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida VARK modeli asosida multimodal o'qitishni tashkil etish (OAK talablariga mos maqola).....	261
<i>Raximova Mushtariy Alisher qizi</i>	
Raqamli ta'lim muhitida veb-texnologiyalar asosidagi platformalarning dasturiy ta'minotini ishlab chiqish va optimallashtirish	264
<i>Zoxidov Jahongir Botirxonovich</i>	
Eshitishida nuqsoni bo'lgan koxlear implantli bolalar og'zaki nutqini umumta'lim jarayonida ona tili darslarida rivojlantirish metodikasi.....	272
<i>Isoqjonova Dilfuzaxon Muxtorjon qizi</i>	
Bo'lajak surdopedagoglarni mustaqil ta'lim jarayonida kasbiy malakani shakllantirishning samarali metodlari	276
<i>Teshabayeva Oygul Fazliddinovna</i>	
Yetuklik yoshidagi ayollarda hayotdan qoniqish darajasiga o'ziga ishonch va o'z-o'zini qadrlashning ta'siri	280
<i>M. R. Sultonova</i>	
Shifoxonalarda tashkil etilgan maktablarda bemor o'quvchilar bilan faoliyat olib boruvchi pedagoglarga qo'yiladigan talablar	284
<i>Umarova Saboxon Minavvarovna, Abdusattorova Gulxumor</i>	

Chet til ta'limida mustaqil ishni tashkil etish masalalariga doir	287
Erkayev Elmira Temirovich	
10–11 yoshli futbolchilarda tezkorlik sifatini rivojlantirish metodikasi.....	294
Ishmuratov Hasanboy Karimjonovich	
Jismoniy tarbiya darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining samaradorligini oshirish usullari	298
Yaqubov Arslon Maxmudovich	
Mahmudxo'ja Behbudiy faoliyati va uning o'rganilishi	301
Dinora Eshboyeva Alisher qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarda axloqiy kompetensiyalarni kasbiy faoliyatida qo'llay olish. Axloqning kelib chiqishi va asoslanish masalasini nazariy tahlil qilish	306
Shaxayev Baurjan Seytgaliyevich	
Maktabgacha ta'limda STEAM ta'lim texnologiyalarini qo'llashda raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish	310
Ahmedova Zuhraxon Mamurovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishning dolzarbligi va zaruriyati	314
Mirzabayeva Zebo Umarovna	
Elektrolitlarda elektr toki mavzusini o'qitishda noto'g'ri tasavvurlar va ularni bartaraf etish metodikasi	317
Xoliqov Qurbonboy To'ychiyevich	
Mediata'lim asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining milliy tarbiya faoliyatini takomillashtirish .	323
Ibodullaeva Dildora Shukrulla qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limga jalb etilgan imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlashda montessori metodikasining uyg'unligi	327
Ismatova Shodiya Ne'matilla qizi, Xaydarova Shaxlo Narzullayevna	
XIV asr oxiri va XV asr boshlari turkiy tillar taraqqiyotini o'rganishda "Kitob ul-Bulg'at" asarining lingvistik tadqiqi	332
Tursunaliyeva Muslimabonu Abduvosit qizi	
Informatika ta'limida interfaol o'quv majmualari asosida o'yinli texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning bilim va kompetensiyalarini rivojlantirish.....	336
Nabiyev Feruz Abdumannonovich	
STEAM loyihalari asosida maktab o'quvchilarida tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish.....	341
Choriyor Maxmatraimov Eshmamatovich	
Psixolog talabalarda tolerantlik va madaniyatlararo kompetensiyalarni shakllantirish	345
Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna	
Raqamli ta'lim muhitining pedagogik salohiyati asosida o'quvchilarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish (texnologiya fanini o'qitish misolida).....	348
Kulboyeva Dilnoza Abdug'ofurovna	
O'zbek tili – faxrim, g'ururim	351
H. Shukurova, M.Jumanazarova	
Zamonaviy dars – pedagogik ijodkorlikning asosiy maydoni.....	355
M. Kuzibayeva	
Talabalarni ta'lim jarayonida sun'iy intellekt elementlaridan foydalanishga tayyorlash metodikasini takomillashtirish.....	358
Mastonov Jahongir Mamatqul o'g'li	
Raqamli maktabda yashil o'quv dasturi: kengaytirilgan va virtual reallik texnologiyalari bilan integratsiyaning pedagogik modeli.....	362
Maxmudov AbdIQodir Yusupovich	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kasbiy faoliyat jarayonida pedagogik empatiyani shakllantirish pedagogik muammo sifatida.....	367
Orinbaeva Jarqinay Djuginis qizi	
Gamified Programming Platforms: Analysis and Recommendations	371
Ra'nokhon Ne'matjon kizi Rakhimova	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Bo'lajak o'qituvchilarning raqamli kompetentligini rivojlantirishda nazariya va amaliyot integratsiyasi muammolari	377
Sh. A. Xujakulov, T. B. Kadirov	
Uzoq muddat davolanayotgan bolalarning matematik savodxonligini oshirishda fanlararo bog'lanishning roli.....	383
Tursunova Dildora Ziyadullayevna, Ochilov Orazbek Qosim o'g'li	
Sayyid Burhoniddin Muhaqqiq Termiziyning "Maorif" asarida bilish etikasi va ma'naviy-axloqiy tarbiya	387
Tursunova Nilufar Samiyevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari	393
Tursunova Saida Isakovna	
Yosh avlodni tarbiyalashda hamkorlik tarbiya texnologiyasining o'rni	396
Pirliyeva Gulmira Botir qizi	
Integrativ raqamli-didaktik yondashuv asosida interfaol o'quv majmuallardan foydalanish muammolari va rivojlanish istiqbollari.....	400
Nabiyev Feruz Abdumannonovich, Mamanazarov Baxrom Jumonovich	
Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni tasviriy faoliyatda bilish jarayonlarini rivojlantirish	405
Sadirova Kamola Giyozovna	
Kurash sport turining yoshlar jismoniy va ma'naviy rivojlanishidagi ahamiyati.....	409
O'razboyeva Adiba Abdug'ani qizi	
Bo'lajak oilaviy shifokorlarning kasbiy motivatsion rivojlanishini ta'minlashning pedagogik yondashuvlari.	413
Xalmuxamedov Bobir Taxirovich	
О развитии учебно-познавательной деятельности студентов	418
М. Халикова	
Психологические механизмы искажения истины в процессе социализации: нормативно-когнитивная модель и смешанное эмпирическое исследование	421
С. Ю. Нишанов	
Методы повышения речевой активности студентов в процессе обучения иностранному языку.....	425
Утешова Зернегул Хурметуллаевна	
Prenatal va erta chaqaloqlik rivojlanishi va rivojlanishning biologik asoslari	429
N. Mirbabayeva	
O'smir shaxsining rivojlanishi	433
Matyakubova Shohista Odamboy qizi	
O'zbekistonning ma'naviy va madaniy hayotida jadidlarning tutgan o'rni	435
N. M. Qodirova	
Development of Physical Qualities Through the Use of Special Physical Exercises With Student Participation.....	439
Rikhsiev Dilshod Shavkatovich	
Tabiiy fan darslarida STEAM ta'lim texnologiyasidan foydalanishning ahamiyati	442
Umaraliyeva Baxtilaxon Raxmonali qizi	
Special Physical Exercises in Coxarthrosis During the Preoperative and Postoperative Periods of Rehabilitation.....	446
Valiev Farrukh Nigmatjonovich	
Роль цифровых технологий и дидактических принципов в учебных практик.....	449
Байметов М. М.	
Uzoq muddat davolanishga muhtoj bo'lgan o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvchanlik ko'nikmalarini shakllantirish – didaktik zaruriyat sifatida	453
Xoliqulova Dilnoza Sheraliyevna	
Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida amaliy metodlar asosida kollaborativ va kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish	457
Farsaxonova Mastura Jalol qizi	
Maktabgacha ta'limni rivojlantirishning yangi tamoyillari	464
O'tayev Akram Yo'ldoshevich	

Chet tilda tinglab tushunishdagi muammolar va ularni bartaraf etish usullari	467
<i>Jumayeva Gulxan Amrullayevna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning verbal-kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishning ijtimoiy ahamiyati	471
<i>Nematova Gulsanam Abdullayevna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida "Tibbiy biologiya. Umumiy genetika" fanini o'qitishning psixologik jihatlarining amaliy ahamiyati.....	476
<i>Sharipova Farida Salimjanovna</i>	
Fransuz tili ta'limida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik tizimi	483
<i>Muzaffarova Nodira Mardonovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida takomillashtirilgan sifat menejmentini amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tajriba-sinov ishlari.....	488
<i>Mirzayeva Shaxida Abdinabiyevna, Mamanazarova Nargiza Komildjanovna</i>	
Maktab ta'lim jarayonida interaktiv simulyatoralarni VISC-5E pedagogik modeli asosida integratsiya samaradorligini tahlil qilish (Ixtisoslashtirilgan maktablar misolida).....	492
<i>Qo'chqorov Shaxzod Begali o'g'li, Turabjanov Sadritdin Maxamatdinovich</i>	
Rinolaliyada tovushlar talaffuzining rivojlanish xususiyatlari	500
<i>Baltabayeva Durdona Erkin qizi</i>	
Intellectual mulk egalari muvaffaqiyatga erishishning psixologik omillari	504
<i>Shamshetov Jiyenbay Karamaddinovich</i>	
O'zbek xalq ertaklarida bola shaxsi ijtimoiy shakllanishiga doir pedagogik qarashlarning ifodalanishi.....	507
<i>Askarova Zuhra Shavkat qizi</i>	
Turkiy yozma yodgorliklarda soletsizm fenomeni: genezisi va funksional xususiyatlari	511
<i>D. A. Raxmatova</i>	
Bo'lajak pedagoglarni bolalar ijtimoiylashuvini boshqarishga tayyorlash metodikasi	517
<i>Toxtasunova Gulbaxor Abdurazzakovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Raqamli direktor" axborot-boshqaruv tizimini joriy etish va undan foydalanish mexanizmlari	521
<i>Berdalievna Gulasal Abdukunduzovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda refleksiv kompetensiyalarni rivojlantirishda o'yinning ahamiyati.....	526
<i>Xomidova Dilorom Abduraxmonovna, Xoshimova Zuxra Sulton qizi</i>	
Current Problems of Teaching Instrumental Performance in the Field of Music Pedagogy	531
<i>Mirsadullaev Mirlaziz Mirmuslimovich</i>	
Methods of Forming the Readiness of Students With Disabilities for Lessons Using an Individual Approach.....	535
<i>Kuzieva Gulnoza Makhamadaliyevna</i>	
Pedagogical Factors in Enhancing Performance Skills in a Choral Ensemble	540
<i>Akhmedov Bakhodirkhon Sayfiddinovich</i>	
Yassaviy hikmatlarini adabiy sharhlash usuli orqali o'qitish.....	545
<i>Kenjayeva Rayhona Muzaffar qizi</i>	
Yosh suzuvchilarning jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish usullari: kinematik zanjir va integrativ yondashuv	550
<i>Yuldashova Madina Murodjon qizi</i>	
10–13 yosh suzuvchilarning tezkorlik jismoniy sifatlarini rivojlantirish usullari: sezgir davr va sportga xos yondashuv	556
<i>Ortiqova Ma'muraxon G'ulom qizi</i>	
Yosh taekvondochilarda qat'iy tartiblashtirilgan mashqlar (pumse)da tezkorlik jismoniy sifatlarini rivojlantirish usullari	563
<i>Vahobov Asadbek Akramjon o'g'li</i>	
O'zbek jang san'ati bilan shug'ullanuvchi sportchilarning tezkorlik jismoniy sifatlarini rivojlantirishda integrativ-milliy yondashuv usuli.....	570
<i>Jo'raboyeva Odinaxon Umid qizi</i>	
Maktab o'quvchilarini stol tennisi sport turiga qiziqtirish va ularning umumiy jismoniy tayyorgarligini oshirish metodikasi	576
<i>Azimova Dilnoza Raximjon qizi</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	Tibbiy madaniyatning psixologik xususiyatlari 579 <i>Asraxonova E'tibor Abdurahob qizi</i>
	Shaxsda agressiv xulq-atvorni shakllanishi borasida xorij psixologlarining yondashuvlari 582 <i>Xojakbarova Dildora Abdug'afforovna</i>
	Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanish texnologiyalari..... 586 <i>Sodiqova Shoista Akbarovna, Lutfullayeva Iroda Abdurahob qizi</i>
	Til ta'limining hozirgi holati..... 590 <i>Kushkarbekova Marjan Usenovna</i>
	Talabalarning ijodiy rivojlanishida kreativlikning asosiy yo'nalishlari 593 <i>Alimova Gulchehra Qobilovna</i>
	Xorijiy tillarni o'rganishda yozma nutqning ahamiyati 596 <i>Safarova M. A.</i>
	Qoraqalpoq sinflarda o'zbek tili fanini o'qitishning lingvodidaktik asoslari..... 600 <i>Venera Allashova Tanirberdievna</i>
	Интеграция искусственного интеллекта в образование: польза или вред..... 602 <i>Karimbayev Atabek Merdanovich</i>
	Tibbiy kimyo darslarida talabalarning klinik tafakkurini rivojlantirish usullari 606 <i>Xolmurodova D. K., Safarova N. S.</i>
	Intelktual avlod – sog'lom jamiyat poydevori: tibbiyot talabalarining o'quv jarayonida kommunikativ kompetentligiga ta'sir etuvchi psixologik omillar 610 <i>Tursunbekova Nozima</i>
	Sportning voleybol turi bo'yicha talabalar o'rtasida musobaqalar tashkil etish va o'tkazishda raqamli texnologiyalardan foydalanish 613 <i>Roziqov Normurod Elmonovich</i>
	Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktorlarining axborot kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 618 <i>Xalilayev Batirjon Taxirovich</i>
	Inklyuziv ta'lim sharoitida alohida yordamga muhtoj bolalar integratsiyasi va korreksiyasi..... 622 <i>Olimova Nodirabegim Ibroximjon qizi, Sulaymonova Shahnoza Alisher qizi</i>
	Sportning gandbol turi bo'yicha talabalar o'rtasida musobaqalar tashkil etish va o'tkazish texnologiyalarini takomillashtirish 626 <i>Berdiyev Jamshid Baxriddinovich</i>
	18–21 yoshdagi talaba futbolchilarning musobaqa faoliyati jarayonida hujum harakatlarining miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari 631 <i>Djemilov Temur Rasimovich</i>
	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy tarbiya darslarida harakatli o'yin vositalari orqali sog'lomlashtiruvchi mashg'ulotlar samaradorligining ahamiyati..... 636 <i>Eshpo'latova Dilnoza Mamaniyoz qizi</i>
	Ota-ona bilan munosabatlarning maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga ta'siri..... 641 <i>Izaitullayeva Lazokat Eshimboyevna</i>
	Yosh futbolchilarning jismoniy tayyorligini oshirishda kompleks mashg'ulot tizimining samaradorligi..... 646 <i>Zaripova Farida Abdullayevna, Kamoliddinov Sharif Kamoliddin o'g'li</i>
	Boshlang'ich tayyorgarlik bosqichida sport gimnastikasi mashg'ulotlarini rejalashtirishning ilmiy-uslubiy asoslari..... 650 <i>Mirzayev Dilshod Xamidovich</i>
	Mahalla – “jonli muzey”: 6–7 yoshli bolalarda milliy g'ururni lokal identifikatsiya orqali kuzatish modeli..... 654 <i>Omondavlatova Diyora Otabekovna</i>
	Yengil dizatriyal bolalarda nutqning bo'g'in tuzilishi va uning shakllanish xususiyatlari..... 658 <i>Pardayeva Muxlisa Furqat qizi</i>
	Ochilmagan bo'z qalblar hazor... 662 <i>Eshpulatova Saodat Maxmatovna</i>

Speaking Fluency Development Based on CEFR Linguistic.....	665
<i>Abdullayeva Charos Farkhodovna</i>	
Integrating Visual-Based Activities in English Lessons for Primary School Pupils.....	670
<i>Ataullayev Fazliddin</i>	
Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning boshlang'ich ta'lim sifat va samaradorligiga ta'siri	674
<i>Bovanova Umida Abduvahobovna, Ashurova Dildora Baxtiyor qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining roli	679
<i>Bovanova Umida Abduvahobovna, Radjabova Gulchexra Xalbayevna</i>	
Lotin tilini o'qitishda metodlarning qo'llanilishi va uning ahamiyati	683
<i>Eshmurodova Shirin Oybekovna</i>	
Nutqiy kompetensiyaning integratsion o'qitishda yangi metodlari va usullari.....	686
<i>Fayzullayev Sarvar Ibrohim o'g'li</i>	
Talabalarda affliativ motivatsiyani rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari va komponentlari	689
<i>Omonova Nilufar Omon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ta'lim samaradorligini oshirishda gamifikatsiya elementlaridan foydalanishning o'rni	694
<i>Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich, Qodirova Sarvinoz Bahodir qizi</i>	
Tikuv texnologiyalari asosida o'quvchilarning amaliy topshiriqlar bajarish ko'nikmalarini rivojlantirish	698
<i>Qulmamatova Xurshida Abduxamidovna</i>	
Bo'lajak muhandislarning xorijiy til bilish ko'nikmalarini rivojlantirishda individual va differensial yondashuvlar uyg'unligi.....	702
<i>Qurbonova Nafisa Saidjonovna</i>	
Tarbiya panin oqituv arqali oqivshiflardin kreativ qabiletin rawajlandiruv.....	706
<i>Reymova Gulaim</i>	
Mirishkor toponimlarining leksik-semantik xususiyatlari	710
<i>Ro'ziyeva Hilola Fayzulla qizi</i>	
Taekvondochilarning jismoniy tayyorgarligini oshirish metodikasi.....	714
<i>Saydaxmadov A'zamxon Valixonovich, Qosimova Nargizaxon Rustamxon qizi</i>	
The Role of Music in Human Spiritual Development and Educational Significance.....	717
<i>Shokirkhonov Bakhtiyorxon Botirkhonovich</i>	
Boshlang'ich ta'limda tabiatga ongli munosabatni shakllantirishning nazariy metodologik asoslari.....	722
<i>Sayfetdinova Dildora Ikramitdinovna</i>	
Gematologik-onkologik kasalliklarga chalingan o'quvchilar uchun hospital maktablarida ta'lim jarayonini tashkil etish	726
<i>Isamuxamedova Dildora Raxmatillayevna, Qayumova Sabrina To'liqin qizi</i>	
Neologizmlar – badiiy matnda uslubiy vosita sifatida	730
<i>Ibragimova Shoira Normuminovna</i>	
Optimisation of Technical and Physical Potential in the Implementation of the Rotational Method of Pushing the Core.....	733
<i>Tajimbetov Anvar Tengelbayevich</i>	
Magistrlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish – kasbiy faoliyatda o'z-o'zini shakllantirish omili sifatida.....	736
<i>Turmatov Jaloliddin Raxmatullayevich</i>	
Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirish modeli.....	743
<i>Usmonova Kamola Erkinovna</i>	
Bo'lajak chet tili o'qituvchilarining ijtimoiy lingvistik kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmlari.....	749
<i>X. A. Suyunova</i>	
Tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda autentik materiallarning o'rni.....	752
<i>Xudoyberdiyeva Zumrat Xudayberdiyevna</i>	
Motivatsiya – inson faoliyatini harakatga keltiruvchi psixologik omil sifatida	756
<i>Yo'ldoshev Javlon Ablanazar o'g'li</i>	

Цифровые технологии и искусственный интеллект в обучении иностранным языкам: теоретико-методологический анализ	760
Абидова М. И., Абидова Д. М.	
Сюжетно-ролевая игра как способ психоэмоционального развития детей дошкольного возраста, находящихся на длительном лечении.....	764
Амитова Майисия Рахмателлаевна	
Эффективные приемы презентации лексики на уроках иностранного языка	767
Гилязиева Насиба Михайловна	
Речевые действия в методике формирования коммуникативной компетенции при обучении РКИ...	770
Ислямова Сония Юнусовна	
Трансформация ценностей, связанных с физической активностью, у представителей разных поколений: результаты современных исследований	779
У. Ш. Салимов	

RINOLALIYADA TOVUSHLAR TALAFFUZINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Baltabayeva Durdona Erkin qizi

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
1-bosqich tayanch doktorantura talabasi

ORCID: 0009-0007-1494-8758

Annotatsiya: Ushbu maqolada tovush haqida tushuncha, rinolaliyali bolalarning nutqiy jihatdan rivojlanishi, tovushlar talaffuzining rivojlanish jarayoni, artikulyatsion holat va ularni yuzaga kelishidagi kamchiliklar, fonematik eshituvning bola nutqidagi ahamiyati to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Rinolaliya bola nutqining ontogenez jarayonida o'z ta'sirini ko'rsatishi va bu holatining namoyon bo'lish xususiyatlari nazariy jihatdan qisqacha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Rinolaliya, tovush talaffuzi, ontogenez, artikulyatsiya, burun ohangi, oral praksis, nutq, nutqiy nafas.

Abstract: This article provides information about the concept of sound, the speech development of children with rhinolalia, the process of sound pronunciation development, articulatory position and the defects in its formation, as well as the importance of phonemic hearing in a child's speech.

The influence of rhinolalia on the ontogenetic process of a child's speech development and the specific features of its manifestation are briefly analyzed from a theoretical perspective.

Key words: Rhinolalia, sound pronunciation, ontogenesis, articulation, nasal tone, oral praxis, speech, speech breath.

Аннотация: В данной статье представлены сведения о понятии звука, речевом развитии детей с ринолалией, процессе формирования звукопроизношения, артикуляционном укладе и недостатках его формирования, а также о значении фонематического слуха в речи ребёнка.

Влияние ринолалии на онтогенетический процесс развития речи ребёнка и особенности её проявления кратко проанализированы с теоретической точки зрения.

Ключевые слова: ринолалия, звукопроизношение, онтогенез, артикуляция, носовой тон, оральная praksis, речь, речевое дыхание.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2022-yil 28-yanvar kuni "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni imzolandi.¹

Fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilanib, aholini malakali tibbiy, ta'limiy va pedagogik xizmatlarini jahon standartlariga mos ravishda sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishi nazarda tutilgan. Keyingi to'rt yillik islohotlar mamlakatimizda Yangi O'zbekistonni barpo etishning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslari yaratilishi borasida O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning quyidagi so'zlari alohida e'tiborga loyiqdir:

"Biz uchun bolalarimizning ma'naviyati, bilimi, sog'ligi eng muhim masala".

Bundan shunday xulosaga kelishimiz mumkin, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqida kamchiliklar kuza-tilishi uning ta'lim olishini murakkablashtiradi. Maktabgacha ta'lim muassasalari oldiga qo'yilgan muhim vazifalardan biri, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash hisoblanadi. Bolaning samarali ta'lim olishga tayyorlashning asosiy ko'rsatkichlaridan biri esa to'g'ri, yaxshi rivojlangan nutqdir.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022- yil 28 -yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. QMMB: 06/22/60/0082-son 29.01.2022 y.

To'g'ri nutq bolaning har tomonlama rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi. Bolaning nutqi qanchalik to'g'ri va lug'ati boy bo'lsa, unga o'z fikrlarini bayon qilish shunchalik oson bo'ladi, atrof – olamni idrok etish uchun imkoniyat kengayadi, kattalar va o'z tengdoshlari bilan bo'lgan munosabati to'liq va mazmunli bo'ladi, uning psixik rivojlanishi ham faol ravishda amalga oshadi.

Shuning uchun ham bolalarda nutqning o'z vaqtida shakllanishi haqida, uning sof va to'g'riligi haqida qayg'urish, bola qaysi tilda nutqi shakllanayotgan bo'lsa, mana shu til normalarida namoyon bo'luvchi turli nuqsonlarni oldini olish va to'g'irlash muhim hisoblanadi.

Rinolaliya ya'ni tug'ma lab va tanglay yoriqlari eng keng tarqalgan patologiyalardan biridir. Inson tug'ma patologiyasi strukturasi 3-4 o'rinni egallaydi.² Statistika ma'lumotlariga ko'ra bu ko'rsatkich miqdori oshishga moyildir. Yuqoridagiga sabab bo'lib, kimyoviy va sanoat industriyasining rivojlanishi tufayli yuzaga keladigan zaharli moddalar ta'sirining kuchayishidir.

Ma'lumki lab va tanglay yoriqliklari og'ir ko'rinisdagi nutq buzilishlariga olib keladi. Bu holat -rinolaliya deb ataladi. Rinolaliya nutq apparatining anatomik fiziologik nuqsoni tufayli yuzaga keladi va tovush tembri va talaffuzining buzilishi ko'rinishida namoyon bo'ladi. Rinolaliyada lab va tanglay yorig'i tufayli yuzaga keladigan patologik o'zgarishlar artikulyatsion apparat funksiyasining buzilishi nutq nuqsonini kuchaytiradi. Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, rinolaliya bilan o'g'rigan bolalarni reabilitatsiya qilish hozirgi davrda dolzarb muammo hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ko'pchilik mualliflar rinolaliyali bolalarda nutqiy rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlar bilan kechishini qayd etadilar. T.V.Volosovets ushbu patologiya mavjud bolalarning 90% ida gugulash davrining kech kuzatilishi va keyinchalik chug'urlashning ham kech namoyon bo'lishi haqida yozgan. Muallif chug'urlashning fonetik jihatdan kambag'alligi, asosiy p, b, t, d chug'urlash tovushlarining nutqda yo'qligi va ularning m, n, x, k, g tovushlariga almashtirilishi, ko'pchilik 2-5 yoshgacha bo'lgan bolalarda chug'urlash bo'g'inlari hajmining kamayishi va ushbu davridayoq tilning patologik holatga kelishini ko'rsatdi. T.V.Volosovets tanglay kemtkligi mavjud bolalar o'z nutqidagi bo'g'in tuzilmalarini soddalashtirib gapirishi haqida to'xtalib o'tgan.³

Bunday nuqsonli bolalar nutqining me'yordan kech rivojlanishi I.I.Yermakova, A.V.Kriskiy, G.P.Sosnin, G.V.Chirkina, A.G.Ippolitovalar tomonidan yozib qoldirilgan. Ulardagi birlamchi nuqson (fonetik-fonematik nuqson) nutqning leksik-grammatik jihatdan to'liq shakllanmasligiga sabab bo'ladi.

Rinolaliyali bolalarni o'rganish mobaynida Y.S.Almazova, A.G.Ippolitova, T.V.Kolpak va I.I.Yermakovalar rinolaliyali bolalarning ovozi bo'g'iq, siqilgan, zaif, charchagan, so'nib boruvchi xususiyatlarga ega ekanligini qayd etib o'tishadi. Olimlarning fikricha, patologik belgilarning shakllanishi 12-14 yoshga kelib tugallanadi va nutqda mustahkamlanib qoladi, shu sababli o'smirlar va kattalarning 80% ida ovoz buzilishlari kuzatilishi ta'kidlanadi.

A.Mitrinovich-Modjeyevska tovushlar artikulyatsiyasidagi buzilishlarning yana bir sababi – eshitish qobiliyatining buzilishi tufayli nutqni eshitib nazorat qilish ko'nikmasining yetishmasligi deb ta'kidlaydi.⁴

Z.A.Repina ochiq rinolaliyada unilarni farqlab talaffuz qilish ularning lablangan yoki lablanmaganligiga bog'liq tarzda buzilishi mumkinligini ta'kidlagan.⁵

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada rinolaliyada tovush rivojlanish xususiyatlarini o'rganishda nazariy va empirik tadqiqot metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi rinolaliyali bolalarda tovush talaffuzining shakllanish jarayoni, artikulyatsion mexanizmlarning o'ziga xosligi hamda buning nutq rivojlanish jarayoniga ta'siri bayon qilindi.

Birinchidan, ilmiy-nazariy tahlil metodi qo'llanildi. Ushbu metod asosida nutq ontogenezi, tovush tizimining shakllanish bosqichlari hamda artikulyatsion apparat faoliyatining rivojlanish qonuniyatlari logopediya va psixologiya sohasidagi olimlar – (Vigotskiy, Piaje, Ippolitova, Sh.D. Shokirova) va boshqalarning ilmiy qarashlari asosida o'rganildi. Nazariy manbalarni tizimli tahlil qilish natijasida rinolaliyada tovush buzilishlari nafaqat artikulyatsion nuqsonlar, balki fonematik idrok va rezonator tizimi faoliyatidagi o'zgarishlar bilan ham uzviy bog'liqligi aniqlandi.

2 Shokirova Sh.D. Rinolaliyali (0-1 yosh) bolalarga logopedik yordam ko'rsatish mexanizmi // "Bola va zamon" ilmiy-ommabop jurnali. – Toshkent. 2024. – № 3. – B. 56–59. (13.00.00 №1)

3 Волосовец Т.В. Логопедическая работа с детьми в возрасте 1-3 года с расщелиной губы и неба. Дис. канд. пед. наук. – М., 1995. – 172 с.

4 SH.D.Shokirova. Kompleks yondashuv asosida yuqori lab va tanglayning tug'ma kemtkliklari bo'lgan bolalarda korreksion-logopedik ishni tashkillashtirish: avtoref.diss.pedagogika fanlari doktori (DSs) – Toshkent: TDP, 2024

5 Репина, З.А. Формирование фонематической системы языка у детей с ринолалией: учебное пособие / З.А. Репина, И.А. Филатова. – Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2020. – 80 с.

Ikkinchidan, qiyosiy-taqqoslash metodi qo'llanildi. Ushbu metod yordamida nutq rivojlanishi me'yorida bo'lgan bolalar tovush talaffuzi ko'rsatkichlari bilan rinolaliyali bolalarning artikulyatsion va fonetik xususiyatlari solishtirildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, rinolaliyali bolalarda tovushlarning burunlashuvi, artikulyatsion harakatlarning yetarlicha differensiallashmaganligi hamda fonematik farqlashdagi qiyinchiliklar ustunlik qiladi.

Uchinchidan, pedagogik kuzatish metodi asosida bolalarning tabiiy nutqiy muhitdagi tovush qo'llash jarayoni, spontan nutqda fonetik xatoliklarning namoyon bo'lishi va artikulyatsion harakatlar koordinatsiyasi o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Rinolaliya nutq nuqsoni boshqa nutq kamchiliklari singari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan, erta diagnostikani talab qiluvchi murrakkab nuqsondir. Lab va tanglayning tug'ma yoriqligi sababli, bolaning ovqatlanishi, uning fiziologik va fonatsion nafas olishi ozmi-ko'pmi buziladi, yuz mushaklarining tabiati o'zgaradi, fonematik eshitish pasayadi, tilning patologik holati kuzatiladi. Tabiiyki, bularning barchasi bolaning talaffuz xususiyatlariga va nutqini shakllanishiga ta'sir qiladi.

Nutq jarayonida mushaklarning juda tez qisqarishi doimo takrorlanib turadi, bu esa yumshoq tanglayni yuqoriga va orqaga qarab halqumning orqa tomoniga yaqinlashtiradi. Yumshoq tanglay nutq paytida yuqoriga va pastga juda tez harakat qiladi: burin-halqumning ochilish yoki yopilish vaqti 0,01 dan 1 sekundgachadir. Yumshoq tanglayni ko'tarilish darajasi nutqning ravonligi, shuningdek talaffuz qilinadigan fonemalarga bog'liq. Uning maksimal ko'tarilishi [A] va [S] tovushlarini talaffuz qilishda kuzatiladi. Uning eng kuchli zo'riqishi [I] tovushini talaffuz qilishda kuzatiladi. [U] tovushini talaffuz qilishda bu zo'riqish biroz pasayadi va [o], [A], [E] tovushlarini talaffuz qilishda sezilarli darajada kamayadi.⁶ Shunday qilib, tanglay-halqum tuzilishi nutqni shakllantirish mexanizmidagi eng muhim bo'g'indir bu esa rinolalik nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarda buzilgan bo'ladi.

Tovushlar talaffuzi rinolaliyada burun ohangi asnosida talaffuz etiladi. Tovushlar talaffuzi qisman yoki to'liq buzilgan bo'ladi. I. I. Yermakova va boshqa ko'plab mualliflarning ta'kidlashicha, rinolaliyada undosh tovushlar, ayniqsa [B, D, Z, J, G.] fonemalar ko'pincha buziladi. Ular jarangsiz jufti bilan almashtiriladi.⁷

Bemorlar uchun ba'zi undosh tovushlarning talaffuzi katta qiyinchilik tug'diradi, ya'ni, l, t, ch, sh, j, r tovushlari uchun yuqori tishlar va alveollar oldida zaruriy to'siq yarata olmaydilar, s, z tovushlarining talaffuzi uchun pastki tishlar oldida to'siqni hosil qilmaydilar va og'izdan nafasni to'g'ri chiqara olmaydilar. Shuning uchun rinolalikalarda sirg'aluvchi va shovqinli undosh tovushlar talaffuzi o'ziga xos jaranglashga ega bo'ladi.

K, g tovushlari umuman yo'q, yoki xarakterli portlash ular o'rnini bosadi. Unli tovushlar tilning orqaga tortilishi va havoni burundan chiqishi bilan talaffuz qilinadi va sustlashgan lab artikulyatsiyasi bilan xarakterlanadi. Shu tarzda unli va undosh tovushlar kuchli burun ottenkasi bilan shakllanadi. Ularning artikulyatsiyasi ahamiyatli darajada o'zgargan bo'ladi va tovushlar o'zaro aniq differensiyalashmagan bo'ladi.

Rinolalik nutqning tinglovchi uchun umumiy xarakteristikasi – burun ottenkasi va xirillashgan tovushlardir. Bunda jarangsiz tovushlar x tovushiga yaqin holda, k, g frikativ tarzda, oldingi lab tovushlari n tovushiga o'xshatib talaffuz qilinadi. Undoshlarni talaffuz qilishda tembr sezilarli darajada buziladi. Portlovchi undosh tovushlar noaniq eshitaladi, chunki burun bo'shlig'ining to'liq qoplanmaganligi tufayli, og'iz bo'shlig'ida kerakli havo bosimi hosil bo'lmaydi.

Undosh tovushlardan [R] deyarli to'liq buzilgan, chunki tilning uchini tebranish uchun nafas chiqarishda havo oqimining juda kuchli bosimi kerak, bunga odatda erishib bo'lmaydi. Shuning uchun tovush o'tkazib yuboriladi, uning o'rniga bitta zarbali, keng, velar yoki uvular tovush bo'ladi. Tovushlar talaffuzi jarayonida tanglay halqumning eng kuchsiz birlashishi "v" undosh tovush talaffuzida, eng kuchli birlashish "s" undosh tovush talaffuzida kuzatiladi. Rinolaliya nutq nuqsonida undosh tovushlar bilan birgalikda unli tovushlar talaffuzi buzilgan bo'ladi.

Unli tovushlarning akustik xarakteristikasi burun rezonansi tufayli buziladi, bu rezonatorlar shakli o'zgarishi va tilning orqa qismi ko'tarilishi tufayli kuchayadi. L. I. Vansovskaya tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, burun ohangidagi har bir unlining ifodalanishi tanglay-halqum yopilishning zichligi, lablarning torayishi darajasi va halqum shaklning o'zgarishi bilan bog'liq.⁸ Halqumning eng kichik hajmi fonemaning [A] artikulyatsiyasi bilan, eng kattasi esa [I, U] bilan kuzatiladi.

6 Ayupova M.Y. Logopediya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, 2007, 2011. – 600 b.

7 Балакирева, А.С. Логопедия. Ринолалия / А.С. Балакирева. – М.: В. Секачев, 2014. – 208 с.

8 Агаева В.Е. Формирование произношения у детей с врожденными расщелинами губы и нёба в процессе этапной логопедической работы. дис. канд пед. наук. – Москва, 2021. – 197 с.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganimizda yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, yuqori lab va tanglayning tug'ma yorilishi nafas olish, tovushni talaffuz qilish, ovoz shakllanishining patologik mexanizmlarining shakllanishiga sabab bo'ladi va bolaning nutqdan aloqa vositasi sifatida to'liq foydalanishiga imkon bermaydi, bu esa ushbu patologiyaga ega bolalarning jamiyatda moslashuvining murakkablashishiga olib keladi.

Rinolaliyali bolalarda tovush rivojlanishini samarali tashkil etish maqsadida quyidagi pedagogik tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rinolaliyani erta aniqlash va tovush buzilishlarini baholashga qaratilgan kompleks diagnostika tizimini joriy etish;
- har bir bola uchun individual korreksion-ta'limiy dastur ishlab chiqishda logoped, tarbiyachi va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni tizimli yo'lga qo'yish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. QMMB: 06/22/60/0082-son 29.01.2022 y.
2. Агаева, В. Э. (2021). Формирование произношения у детей с врожденными расщелинами губ и нёба в процессе этапной логопедической работы [PhD dissertation, Moscow].
3. Ayupova, M. Y. (2011). Logopediya. O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti. (Original work published 2007)
4. Balakireva, A. S. (2014). Logopediya. Rinolaliya. V. Sekachev.
5. Репина, З. А., & Филатова, И. А. (2020). Формирование фонематической систем языка у детей с ринолалией. Ural State Pedagogical University.
6. Shokirova, S. D. (2024). Rinolaliyali (0-1 yosh) bolalarga logopedik yordam ko'rsatish mexanizmi. Bola va zamon, (3), 56-59.
7. Shokirova, S. D. (2024). Kompleks yondashuv asosida yuqori lab va tanglayning tug'ma kemtikliklari bo'lgan bolalarda korreksion-logopedik ishni tashkillashtirish (Doctoral dissertation abstract, TDPU).
8. Соломатина, Г. Н. (2020). Значение и направления работ помощи семьям, воспитывающим детей с врожденными расщелинами губ и нёба. Коррекционно-педагогическое образование, 1(21), 53-60.
9. Ткачева, В. В. (2016). Реализация семейно-центрированного подхода в условиях Слузхбй ранней помощи. Ин Раннее развитие и коррекция: теория и практика (пп. 259-266).
10. Волосовец, Т. В. (1995). Логопедическая работа с детьми в возрасте 1-3 года с расщелиной губ и неба [PhD диссертацион, Moscow].

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №2(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.